

¹Abdulkadir ÖZTÜRK, ²Hüseyin YILDIZ, ³Işıl ARSLAN

¹Doç. Dr., Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Filoloji Fakültesi
Türk Filolojisi Bölümü, Türkistan, Kazakistan / Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu, Türkiye
(ozturk.abdulkadir@ayu.edu.kz / akadirozurk@odu.edu.tr)
ORCID: 0000-0002-3077-458X

²Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu,
Türkiye (turk bilimci@gmail.com) ORCID: 0000-0002-8055-7946

³Yüksek Lisans Mezunu, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı, Ordu, Türkiye
(isil_arslan_52@hotmail.com) ORCID: 0000-0001-9351-2512

Karaycadaki Alıntı Kelimelere Katkıları*

Özet

Türk dili, sistematığı içindeki kelime türetme yollarıyla tarih boyunca yüzbinlerce Türkçe kelimeyi söz varlığına kazandırmıştır. Türkçenin zengin bir söz varlığının oluşmasında Türkçe kelimelerin yanı sıra dinî, sosyo-kültürel, edebî vs. gibi çok çeşitli alanlara bağlı etkileşimlerde bulunduğu yabancı dillerden alıntılanan kelimelerin de önemli bir yer teşkil ettiği bir gerçekliktir. Türk dilinin Kuzeybatı grubu lehçeleri arasında yer alan Karayca da yine birtakım ilişkiler neticesinde söz varlığına İbranice, Slavca, Arapça, Farsça vs. gibi dillerden alıntılama yoluyla kelimeler kazandırmıştır.

20. yüzyılın ikinci çeyreğinde çıkarılan *Karay Awazy*, *Onarmach*, *Halic*, *Sahyszmyz*, *Luwachlar*, *Przyjacieł Karaima* ve *Mysl Karaimska* gibi Karayca süreli yayınlar, hem o dönem içinde Karay yazı dilini canlı kılarken hem de Karaycanın Trakay ve Haliç ağızlarının söz varlığına dair önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu çalışmada, 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde Mardkovicz ve Tınfoviç gibi öncülerin özel gayretleriyle meydana getirilen Karayca süreli yayınlar taranmakta ve bu yayınlardan tespit edilen alıntı kelimeler kökenlerine göre sınıflandırılarak, bu alanda hazırlanmış çalışmalara katkı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıpçak, Karayca, Söz Varlığı, Alıntı Kelimeler, Süreli Yayınlar.

* Bu çalışma, Ordu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen B-1825 numaralı “Karayca Süreli Yayınlar (Çeviri Metin - Dizin - Kelime ve Ek Analizi)” adlı projeden hareketle oluşturulmuştur. ODU-BAP birimine desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

¹Abdulkadir ÖZTÜRK, ²Hüseyin YILDIZ, ³İşıl ARSLAN

¹Doç. Dr., Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University
Faculty of Philology Department of Turkish Philology, Turkistan, Kazakhstan / Ordu
University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature,
Ordu, Turkey (ozturk.abdulkadir@ayu.edu.kz / akadirozturk@odu.edu.tr)
ORCID: 0000-0002-3077-458X

²Doç. Dr., Ordu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language
and Literature, Ordu, Turkey (turkbilimci@gmail.com) ORCID: 0000-0002-8055-7946

³master's degree, Ordu University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish
Language and Literature, Ordu, Turkey (isil_arslan_52@hotmail.com)
ORCID: 0000-0001-9351-2512

The Contributions to the Loanwords in Karaim

Abstract

The Turkic language has adopted hundreds of thousands of Turkish words into its vocabulary throughout history, with the methods of word derivation in its systematics. It is a reality that in the formation of a rich vocabulary of Turkish, in addition to Turkish words, words adopted from foreign languages with which it interacts in various fields such as religious, socio-cultural and literary also have an important place. Karaim, which is among the dialects of the Northwest group of the Turkic language, has also adopted words to its vocabulary by borrowing from languages such as Hebrew, Slavic, Arabic and Persian as a result of some relations.

Karaim periodicals such as *Karay Awazy*, *Onarmach*, *Halic*, *Sahyszymyz*, *Luwachlar*, *Przyjacieli Karaima* ve *Mysl Karaimska* published in the second quarter of the 20th century, not only kept the Karaim written language alive in that period but also present important information about the vocabulary of Karaim's Trakai and Halic dialects.

In this study, Karaim periodicals, which were created with the special efforts of pioneers such as Mardkovicz and Timfovich in the second quarter of the 20th century, are searched and the loanwords determined from these publications is classified according to their origins and thus, it is aimed to contribute to the studies in this field.

Keywords: Kipchak, Karaim, Vocabulary, loanwords, Periodicals.

Giriş

Karayca, pek çok çağdaş Türk lehçesine oranla eskicil leksik unsurların daha çok barındırıldığı ve tarihî Kıpçakçanın yazılı ilk malzemelerini sunan *Codex Cumanicus* ile önemli ölçüde örtüşen bir günümüz Kıpçak lehçesidir. Bunun yanısıra birbirinden farklı yabancı kültürel unsurun da özellikle söz varlığında yer edindiği ve günümüzde ise kaybolmaya yüz tutmuş bir Türk yazı dilidir. Bu bağlamda, Karayca sosyolingüistik yapısıyla dikkat çeken Türk lehçeleri arasındadır.

Türk dili, eski dönemlerden başlayarak Çince, Sanskritçe, Moğolca, Arapça, Farsça, İbranice, Rumca, Ermenice, Rusça, Balkan ve Slav dilleri ile karşılıklı kelime alışverişinde bulunmuştur. Tarihte Museviliği seçen Karayların dilindeki İbranice kelimeler ile Polonya, Litvanya, Ukrayna ve Rus toplumlarıyla kurulan ilişkiler neticesinde Slav dillerinden alınan ödünçlemeler, Karaycadaki alıntılamların boyutunu gözler önüne sermektedir [1, s. 145].

20. yüzyılın ikinci çeyreğinde Karay yazı dilini canlı tutan ve günümüz Litvanya ve Ukrayna şehirlerinde çıkarılan *Karay Awazy*, *Onarmach*, *Halic*, *Sahyszmyz*, *Luwachlar*, *Przyjaciel Karaima* ve *Mysl Karaimska* gibi Karayca süreli yayınlar, Karaycanın daha çok Trakay ve Haliç ağızlarına ait malzemeler ortaya koymaktadır.

Daha önce Öztürk (2015) tarafından Karaycadaki tespit edilen alıntı kelimelerinin köken sınıflandırması yapılmıştı. Bu çalışmada ise bahsi geçen çalışmaya katkı sunmak amacıyla, Arslan (2018) tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinin kaynağını teşkil eden Karayca süreli yayınlar [2] taranmak suretiyle elde edilen ve Öztürk'ün (2015) çalışmasında yer almayan alıntı kelimeler kökenlerine göre sınıflandırılacaktır. Böylelikle, Karaycanın söz varlığındaki dil çeşitliliği de bir kademe daha aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1. Karaycadaki Alıntı Kelimeler

Tehlike altındaki Karaycanın söz varlığı incelendiğinde Eski Türkçenin izlerini taşımakla birlikte Oğuzcanın büyük ölçüde Karaycayı etkilediği görülmektedir. Ayrıca dinî gerekçeler sebebiyle İbranice, kültürel etkileşim neticesinde Arapça ve Farsça, sosyal ve coğrafi koşullar sonucu Slav dilleri, bilgi gereksinimi doğrultusunda da Avrupa dilleri Karaycanın söz varlığına doğrudan etki eden dillerdir [1, s. 163].

Karayca süreli yayınlar ile sınırlandırılmak kaydıyla tespit edilen ve önceki çalışmalara konu olmayan Karaycadaki yabancı kökenli kelimeler, bu bölümde kökenlerine göre sınıflandırılmaktadır. Sıklık ve kullanım alanı göz önünde bulundurularak bir köken sıralaması yapılmaktadır. Madde başı kelimelerin gösteriminde Karaycadaki yazılış biçimleri ve anlamları [3, 4], hangi Karay ağızına ait oldukları ve alıntılanan dillerdeki köken biçimlerine de yer verilmektedir.

1.1. Slav Dillerinden Geçen Alıntı Kelimeler

advokat (t) (адвокат) ‘avukat’; *akademik* (th) (академик) ‘okul, yüksek kurum yeri’; *akademiya* ~ *akademya* (t) (th) (академия) ‘okul, yüksek kurum yeri’; *aklimatizaciya* (t) (аклиматизация) ‘iklime alıştırmak’;

aktiv (t) (актив) ‘aktiv olmak, hareketli olmak’; *antroplogiya* ~ *antropologiya* (t) (антропология) ‘antropoloji’; *armatura* (t) (арматура) ‘1. donanım; 2. demir iskelet’; *armiya* (t) (армия) ‘askerlik’; *artikul* (t) (артикул) ‘makale’; *arxaizma* (t) (архаизм) ‘arkaik, eski köhnemiş’; *arxiv* (t) (архив) ‘arşiv’; *asimilaciya* ~ *asimiliciya* (t) (ассимиляция) ‘1. benimseme, benzeşme (ses); 2. özümseme’; *asistent* (t) (асистент) ‘asistan’; *astronomiya* (t) (астрономия) ‘astronomi’; *auditorüm* (t) (аудитория) ‘konferans salonu’; *avtobus* (th) ~ *avtobuz* (t) (автобус) ‘otobüs’; *bankir* (t) (банкир) ‘banker’; *basketbol* (th) (баскетбол) ‘basketbol’; *aborigen* (t) (абориген) ‘yerli (halk)’; *afera* (t) (афера) ‘dolandırıcılık, sahtekârlık’; *argument* (t) (аргумент) ‘kanıt, delil’; *biblografiya* (t) (библиография) ‘öz geçmiş’; *biblötaka* (t) (библиотека) ‘kitaplık, kütüphane’; *boker* (t) (покер) ‘oyun, poker’; *boks* (th) (бокс) ‘bir tür spor’; *civilizaciya* (t) (цивилизация) ‘uygarlık, medeniyet’; *data* (t) (дата) ‘veri, bilgi’; *degeneraciya* (t) (дегенерация) ‘dejenere olma, yozlaşma, bozulma’; *demograf* (t) (демограф) ‘nüfus bilimci’; *demografiya* (t) (демография) ‘nüfus bilimi’; *depart* (t) (департ) ‘daire, oda’; *departament* (t) (департамент) ‘daire, arapman, şube, başkanlık’; *direktor* ~ *direktör* (t) ~ *direktor* (th) (директор) ‘müdür, direktör’; *dialekt* (t) (диалект) ‘lehçe, ağız’; *dialog* (t) (диалог) ‘diyalog’; *diplomat* (th) (дипломат) ‘diplomat’; *diskusiya* (t) (дискуссия) ‘tartışma’; *docent* (h) (доцент) ‘doçent’; *doktor* (th) (доктор) ‘doktor’; *doverennost* (t) (доверенность) ‘temsil yetkisi’; *duma* (t) (дума) ‘toplanti, meclis’; *ekipa* (t) (экип) ‘grup, ekip, kol, takım’; *ekskursan* ~ *ekskursant* (t) (экскурсант) ‘sahada araştırma уаран, turist, gezici’; *ekskursiya* (t) (экскурсия) ‘saha çalışması, iş gezisi, gezi, ziyaret’; *ekspediciya* ~ *ekspodciya* ~ *ekspedici* ~ *ekspediciy* (t) (экспедиция) ‘araştırma’; *elektra* (th) (электра) ‘elektrik’; *element* (th) (элемент) ‘eleman, unsur, parça, kısım’; *energiya* ~ *energya* (t) (энергия) ‘enerji, çekirdek’; *epidemya* (t) (эпидемия) ‘epidemi, salgın hastalık’; *erudiciya* (t) (эрудиция) ‘bilginlik’; *evolüciya* (t) (эволюция) ‘evrim, dönüşüm’; *fakt* (t) (факт) ‘fark, ayırım’; *fakultet* (th) (факультет) ‘fakülte’; *fanatik* (t) (фанатик) ‘fanatik’; *fantaziya* (t) (фантазия) ‘düşlem, fantastik’; *fiksiya* (t) (фикция) ‘уарма, uydurma, sahte’; *film* (th) (фильм) ‘film’; *final* (t) (финал) ‘final, son’; *finans* (t) (финансы) ‘finans’; *folklor* (t) (фольклор) ‘folklor’; *fonetika* (t) (фонетика) ‘fonetik’; *forma* (t) (форма) ‘biçim, şekil’; *foto* (th) ~ *fotö* (t) (фото) ‘fotograf’; *fotografiya* (t) (фотография) ‘fotoğrafçılık’; *fragment* (t) (фрагмент) ‘fragman, bölüm, parça’; *funkciya* (t) (функция) ‘fonksiyon, görev’; *xolera* (t) (холера) ‘kolera hastalığı’; *ilustraciya* (t) (иллюстрация) ‘resim, resimleme’; *impereya* (t) (империя) ‘imparatorluk’; *informaciya* (t) (информация) ‘bilgi’; *inicetiva* (t)

(инициатива) ‘girişim’; *injenyer* ~ *injiner* ~ *injiner* (t) (инженер) ‘mühendis’; *instituciya* (t) (институт) ‘enstitü’; *inteleгент* (t) (интеллигент) ‘akıllı, aydın’; *intelektual* (t) (интеллектуал) ‘aydın’; *iyun* (th) (июнь) ‘haziran ayı’; *anra* (t) (жанр) ‘tür, çeşit’; *jurnal* (t) (журнал) ‘dergi’; *kandidat* (t) (кандидат) ‘adaу, namzet’; *kapitan* (t) (капитан) ‘kapitan, komutan, yüzbaşı’; *kategoriya* (t) (категория) ‘kategori, bölüm’; *kilometr* (t) (километр) ‘kilometre’; *kino* (t) (кино) ‘sinema’; *klub* (t) (клуб) ‘kulüp’; *koldun* (th) (колдун) ‘büyücü’; *koleksiya* (t) (коллекция) ‘küçük parça; parçasık, tanecik’; *kolhos* (t) (колхоз) ‘1. sağır 2. duysuz, dik başlı’; *kolhoslat-* (t) ‘sağır etmek’; *komisar* (t) (комиссар) ‘komiser’; *komisiya* ~ *komisiya* (t) (комиссия) ‘komisyon, kurul, heyet’; *komitet* (t) (комитет) ‘komite’; *komünist* (t) (коммунист) ‘komünist’; *kongres* (t) (конгресс) ‘kongre, kurultay, toplantı’; *konkret* (t) (конкурент) ‘rakip’; *konkurs* (t) (конкурс) ‘müsabaka, yarışma’; *konstelasya* (t) (конstellация) ‘1. yıldız kümesi 2. vaziyet, durum’; *kontakt* (t) (контакт) ‘temas, ilişki’; *kontent* (t) (контент) ‘içerik’; *kontrast* ~ *kontres* (t) (контраст) ‘zıt, kontrast’; *kontrol* (t) (контроль) ‘kontrol’; *korrektor* (t) (корректор) ‘düzenleyici’; *kredit* (t) (кредит) ‘kredi’; *kronika* (th) ~ *xronika* (t) (хроника) ‘vakayiname’; *kultur* (th) ~ *kültür* ~ *kultura* (t) (культура) ‘kültür’; *kurs* (t) (курс) ‘kurs’; *leksiya* (t) (лекция) ‘ders, ders almak, ders vermek’; *leksika* (t) (лексика) ‘söz varlığı’; *liga* (t) (лига) ‘1. dernek, cemiyet; 2. lig (futbol)’; *litaretura* ~ *literatura* ~ *literaturze* (t) (литература) ‘edebiyat, yazın’; *litografiya* (t) (литография) ‘taş baskısı’; *liturgya* (t) (литургия) ‘ilahiler, dini şarkılar’; *lüstra* (t) (люстра) ‘lamba’; *magnit* (t) (магнит) ‘mıknatıs’; *manifestasya* (t) (манифестация) ‘gösteri, nümayiş’; *manufaktura* (t) (мануфактура) ‘manifatura’; *mart* (t) (март) ‘mart ayı’; *medicina* (t) (медицина) ‘tıp’; *melodiya* (t) (мелодия) ‘melodi’; *metamorfoza* (t) (метаморфоза) ‘metamorfoz, başkalaşım’; *metod* ~ *metoda* (t) (метод) ‘usul, yöntem’; *metr* (t) (метр) ‘metre’; *minist* ~ *minister* ~ *ministr* (t) (министр) ‘bakan, vekil’; *mistika* (t) (мистика) ‘mistik, gizemci’; *moment* (t) (момент) ‘an, lahza’; *muzeu* (t) (музей) ‘muze’; *muzik* (th) (музыка) ‘müzik’; *normal* (t) (нормально) ‘normal, doğal’; *novela* (t) (новелла) ‘hikâye’; *okspediciya* (t) (экспедиция) ‘araştırma’; *opoziciya* (t) (оппозиция) ‘muhalefet’; *optimizm* (t) (оптимизм) ‘iyimserlik’; *orientalistika* (t) (оренталистика) ‘doğa bilimleri, şarkiyat’; *organizaciya* ~ *organizasya* (t) (организация) ‘kurma, düzenleme’; *partiya* (t) (партия) ‘parti’; *pasport* (t) (паспорт) ‘pasaport’; *pastor* (t) (пастор) ‘Protestan papazı’; *pedagog* (t) (педагог) ‘pedagog, eğitimci’; *pedant* (t) (педант) ‘ukala, bilgiç’; *perspektiva* (t) (перспектива) ‘perspektif’; *piramida* (t) (пирамида) ‘piramit’; *plan* (t) (план) ‘plan’; *podpis* (t) (подпись) ‘imza’; *poema* (t) (поэма) ‘şiir, nazım’; *poeziya* ~

poziya (t) (поэзия) ‘şiir, nazım’; *polismen* (t) (полиция) ‘polis’; *politika* ~ *politika* (t) (политика) ‘politika’; *prezidium* (t) (президиум) ‘başkanlık heyeti’; *privilegiya* (t) (привилегия) ‘ayrıcalık, imtiyaz, üstünlük’; *problema* (t) (проблема) ‘problem, mesele, sorun’; *prof* ~ *profesor* ~ *profesör* (t) (профессор) ‘profesör’; *profesiya* (t) (профессия) ‘meslek, zanaat’; *program* (t) (программа) ‘program’; *propaganda* (t) (пропаганда) ‘propaganda’; *propagandist* ~ *propogandist* (t) (пропагандист) ‘propagandacı’; *proporciya* (t) (пропорция) ‘oran, nispet’; *prosent* (t) (процент) ‘yüzdellik oran, yüzde’; *proses* (t) (процесс) ‘süreç, seyir’; *protest* (t) (протест) ‘protesto’; *protokul* (t) (протокол) ‘protokol’; *proyekt* (t) (проект) ‘proje, plan, tasarı’; *psalm* (th) (псалм) ‘Zebur’; *publikasiya* ~ *publikasya* (t) (публикация) ‘basma, yayımlama, neşir’; *pulkovnik* (t) (полковник) ‘albay’; *puls* (t) (пульс) ‘nabız’; *recenziya* (t) (рецензия) ‘eleştiri yazısı, kritik’; *redakciya* ~ *redakciyadak* (t) (редакция) ‘redaksiyon, düzeltme, onarma’; *redaktör* (t) (редактор) ‘redaktör, düzenleyici, düzeltici’; *rekomendaciya* (t) (рекомендация) ‘tavsiyede bulunma’; *rentgen* (h) (рентген) ‘röntgen’; *reprezentaciya* (t) (репрезентация) ‘temsilcilik, reprezentanlık’; *reviziya* (t) (ревизия) ‘revizyon, kontrol, yoklama’; *revoluciya* (t) (революция) ‘ihtilal, devrim’; *rezultat* (t) (результат) ‘sonuç, netice’; *romantika* ~ *romantika* (t) ~ *romantik* (th) (романтика) ‘romantik’; *rubrika* (t) (рубрика) ‘bölüm, hane, göz’; *scena* (t) (сцена) ‘sahne’; *sekiya* (t) (секция) ‘seksiyon, kısım, şube, reyon’; *sekratar* ~ *sekretar* (t) (секретарь) ‘sekreter’; *seminariy* (t) (семинар) ‘seminer’; *separatizm* (t) (сепаратизм) ‘ayrılma akımı’; *seriya* (t) (серия) ‘seri, dizi, sıra’; *socelist* (t) (социалист) ‘sosyalist’; *solidarizasiya* (t) (солидаризация) ‘dayanışma’; *statistika* (t) (статистика) ‘istatistik’; *stil* (t) (стиль) ‘stil, tarz, biçim’; *studio* (t) (студио) ‘stüdyo’; *sufiks* (t) (суффикс) ‘son ek (gramer)’; *şkola* (t) (школа) ‘okul’; *şkolnice* (t) (школьница) ‘kız öğrenci’; *tango* (t) (танго) ‘tango’; *teater* ~ *teatr* (t) (театр) ‘tiyatro’; *tekst* (t) (текст) ‘metin, tekst’; *teoriya* (t) (теория) ‘teori, varsayım’; *teozofya* (t) (теозофия) ‘ilahi, mistik felsefe’; *tete* (t) (тетя) ‘hala, teyze’; *texnik* (t) (техника) ‘teknik’; *tom* (t) (том) ‘cilt’; *tradiciya* ~ *tradiciya* (t) (традиция) ‘gelenecek, anane’; *tragediya* (t) (трагедия) ‘trajedi, facia’; *universitet* (th) ~ *üniversitet* (t) (университет) ‘üniversite’; *versiya* (t) (версия) ‘versiyon’ [5].

1.2. Lehçeden Geçen Alıntı Kelimeler

akcyza ~ *akcızov* (t) (akcyza) ‘tüketim vergisi’; *albo* (th) (albo) ‘ya, ya da’; *albom* (t) (album) ‘albüm’; *ambiciya* (t) (ambicja) ‘ihtiras, mevki düşkünlüğü’; *deklamacya* (t) (deklamacja) ‘söylev, nutuk’; *egzemp* (th)

(egzemplarz) ‘nüsha’; *eksponat* ~ *eksponant* (t) (eksponat) ‘sergi, teşhir’; *faktura* (t) (faktura) ‘fatura’; *falaş* (t) (flaszka) ‘şişe’; *farst* (t) (fort~forst) ‘duvar, sur’; *fizyognomya* (t) (fizjologia) ‘fizyoloji’; *for* (t) (pora) ‘defa, kere, kez, sefer’; *gavis* (t) (gawiedz) ‘avam, ayak takımı’; *gazeta* (th) (gazeta) ‘gazete’; *geneologiya* (t) (genealogia) ‘soy, şecere’; *general* (t) (general) ‘general, komutan’; *geografıya* (t) (geografia) ‘coğrafya’; *gimnaziya* (t) (gimnazjalistka) ‘kız okulu, kız mektebi’; *gimnazy* (t) (gimnazjalista) ‘erkek okulu, erkek mektebi’; *gimnazyum* (t) (gimnazjum) ‘dil okulu’; *gipoteza* (t) (hipoteza) ‘hipotez, varsayım’; *glos* (t) (głos, gloska) ‘ses, harf’; *glossa* ~ *glossar* (t) (glosa) ‘küçük sözlük’; *gmina* (t) (gmina) ‘ilçe, kaza’; *gramatika* ~ *gramatiki* (t) (gramatyka) ‘dilbilgisi’; *grupa* (t) (grupa) ‘grup, topluluk’; *harakteristika* (t) (charakterystyczny) ‘karakteristik’; *historik* ~ *historyalı* (t) (historyk) ‘tarihçi’; *historiya* ~ *historya* ~ *istoriya* ~ *iştoriya* (t) (historia) ‘tarih’; *historyozofya* (t) (historiografia) ‘tarih bilimi’; *inno* (th) (inny) ‘sadece, yalnız, tek’; *intendantura* (t) (intendentura) ‘levazım dairesi’; *kemec* (h) (kamasze, kamasz) [6] ‘er, asker’; *koleyarz* (t) (kolejarz) ‘demiryolu görevlisi’; *kopista* (t) (kopiować) ‘kopyacı’; *kopiya* ~ *kopya* (t) (kopia) ‘kopya’; *kvecen* (kwiecień) (t) ‘Nisan (ay)’; *laska* (t) (laska) ‘1. sopa, değnek; 2. hükümdarlık asası’; *logika* (t) (logika) ‘mantık, eseme’; *loyalny* ~ *loyallıx* (t) (lojalny) ‘dürüstlük, sadakat’; *marzec* (t) (marzec) ‘Mart (ay)’; *meçet* (t) (meczet) ‘cami, mescit’; *metrika* (t) (metryka) ‘doğum kâğıdı’; *muzeum* (t) (muzeum) ‘muze’; *obelisk* (t) (obelisk) ‘dikilitaş’; *obyavleniya* (t) (objawienie) ‘açıklama, ifşa etme, açığa vurma’; *oficel* (t) (oficjalny) ‘resmî’; *pakid* (t) (pakiet) ‘paket’; *palata* (t) (paleta) ‘palet’; *pancer* (t) (pancerz) ‘panzer, zırhlı’; *poçot* (t) (pochodzenie) ‘menşei, köken’; *poemat* (t) (poemat) ‘şiir, manzume’; *prasa* (t) (prasa) ‘basın, ajans’; *proza* (t) (proza) ‘nesir, düz yazı’; *real* (t) (realny) ‘gerçek’; *referat* (t) (referat) ‘bildiri, beyanat; seminer’; *revizyon* (t) (rewizja) ‘revizyon, kontrol, yoklama’; *stıçen* (t) (styczeń) ‘Ocak (ay)’; *testament* (t) (testament) ‘vasiyetname, vasiyet’; *unikat* (t) (unikat) ‘yegane örnek’; *urzednik* (t) (urzędnik) ‘memur, çalışan, görevli’ [7].

1.3. Arapçadan Geçen Alıntı Kelimeler

ahat ~ *axt* (t) (عهد) ‘verilen söz’; *axıykat* (t) (حقیقت) ‘hakikat, gerçek, doğruluk’; *bina* (t) (بناء) ‘bina, yapı’; *cariya* (t) (جاریه) ‘cariye’; *ekrar* (t) (اقرار) ‘ifade etme; dile getirme’; *emin* (t) (امین) ‘sadık, güvenilir, emin’; *emir* (t) (امر) ‘emir, buyruk’; *emir* (h) (عمر) ‘hayat, ömür’; *enayat* (t) (عنايت) ‘göz, Tanrının gözü’; *evrak* (t) (اوراق) ‘evrak, belge’; *fakix* (th) (فقيه) ‘fıkıh bilgini’; *filcan* (t) (فنجان) ‘fincan’; *fukare* (t) (فقير) ‘1. derviş, 2. fakir’; *hafız*

(t) (حافظ) ‘saklayan, koruyan, ezberleyen’; *hicri* (هجري) (th) ‘hicri ay’; *hikayet* (t) (حكاية) ‘hikâye’; *huzun* (t) (حزن) ‘hüzün, üzüntü’; *iplis* (t) (ابليس) ‘şeytan’; *itta* (t) (ادعاء) ‘iddia’; *izimat* (t) (هزيمت) ‘hezimet, ağır yenilgi’; *kainat* (t) (كائنات) ‘kainat, dünya’; *kandil* (t) (قنديل) ‘kandil’; *kave* (t) (قهوه) ‘kahve’; *kerem* (t) (كرم) ‘büyüklik, ululuk, soyluluk’; *kiyas ~ kiyas* (t) (قياس) ‘ölçü, karşılaştırma, mukayese’; *kiyasla- ~ kiyasla-* (t) (قياس) ‘ölçmek, kıyaslamak’; *lakin* (t) (لكن) ‘lakin, ama, fakat’; *lazim* (t) (لازم) ‘gerek, gerekli’; *macir* (t) (مهاجر) ‘muhacir’; *medad* (t) (مدد) ‘yardım, imdat’; *medres* (t) (مدرسه) ‘medrese’; *minaret* (t) (منارة) ‘minare’; *muallima* (t) (معلم) ‘öğretmen’; *mudderis* (t) (مدرس) ‘müderis’; *muecin* (t) (مؤذن) ‘müezzin’; *raxmen* (t) (رحمان) ‘rahman’; *sayfa* (t) (صحيفة) ‘sayfa’; *sekil* (h) (شكل) ‘şekil’; *şahıs* (t) (شخص) ‘şahıs, kişi’; *şeref* (t) (شرف) ‘şeref’; *tammuz* (t) (تموز) ‘temmuz ayı’; *valayat* (t) (ولاية) ‘vilayet, il’; *zenaat* (t) (صناعات) ‘zanaat, iş’; *zira* (t) (ذراع) ‘zira, çünkü, şundan dolayı’ [8].

1.4. İbraniceden Geçen Alıntı Kelimeler

adar (th) (אדר) ‘İbrani takviminde resmî yılın altıncı ayı, dinî yılın ise on ikinci ayı’; *arel* (th) (אֶרֶל) ‘sünnetsiz’; *baal habayitlik* (h) (בעל הבית) ‘aile reisi, evin erkeği, efendisi’; *beraxa ~ beraxot* (th) (בְּרַחָה) ‘takdis, kutsama’; *cicit* (t) (צִיִצִית) ‘püskül’; *garon* (t) (גרון) ‘boğaz, gırtlak’; *iyar* (t) ~ *iyer* (th) (אֵיָר) ‘İbrani takviminde resmî yılın sekizinci ayı, dinî yılın ise ikinci ayı’; *kahal* (th) ~ *kihila* (h) (קָהֵל) ‘topluluk, cemaat’; *keduşşa* (t) (קְדוּשָׁה) ‘ilahi şarkı’; *kippur* (th) (כִּפּוּר) ‘kefaret (günü)’; *kvater* (t) (קְוֹאֶטֶר) ‘vaftiz babası, manevi baba’; *maarav* (t) (מַעֲרָב) ‘batı’; *macca* (h) ~ *maça* (t) (מַצָּה) ‘Bayram için yapılan mayasız ekmek’; *mahen* (t) (מָגֵן) ‘yıldız’; *masaot* (t) (מִשְׁאוֹת) ‘seyahat’; *mattexa* (t) (מַתְתִּיָה) ‘Tanrı’nın hediyesi’; *medbar* (t) (מְדַבֵּר) ‘çöl, bozkır’; *niggun* (t) (נִיגּוּן) ‘melodi, ezgi, ahenk’; *paruş* (t) (פְּרוּשׁ) ‘açıklama’; *siddur* (th) (סִדּוּר) ‘dua kitabı, dinî şarkı ve ilahilerin toplandığı kitap’; *şalom* (t) (שְׁלוֹם) ‘selam, barış’; *şammaş* (t) (שָׁמַשׁ) ‘hizmetçi, köle’; *tevet* (th) (טֵבֵת) ‘İbrani takviminde resmî yılın dördüncü ayı, dinî yılın ise onuncu ayı’ [9].

1.5. Farsçadan Geçen Alıntı Kelimeler

addest (t) (أبدست) ‘abdest, temizlenme’; *armut* (th) (امرود) ‘armut, meyve’; *azbar* (t) (ازبر) ‘ezber’; *arzuxal* (t) (عرضحال) ‘dilekçe’; *bazar* (t) (بازار) ‘çarşı, pazar’; *cambaz* (t) (جانباز) ‘cambaz’; *ger* (h) ~ *gor* ~ *gör* (t) (گور) ‘kabir, mezar, sin’; *harman* (t) (خرمن) ‘harman’; *xor* (t) (خور) ‘fena, kötü’; *kaftan* (t) (خفتان) ‘kaftan, gömlek’; *kemen* (t) (کمان) ‘keman’; *kemer* (t) (کمر) ‘kemer’; *kigirt* (h) (گوگرد) ‘kükürt’; *lipsiz* (t) (لب) ‘dudaksız’; *menekse*

(th) ~ *menevse* (t) (بنفشه) ‘menekşe’; *pilav* (t) (پالاو) ‘pilav’; *taxta* (t) (تخته) ‘tahta’; *zindan* (t) (زندان) ‘zindan, hapis, hapishane’ [10].

1.6. Rusçadan Geçen Alıntı Kelimeler

fron (t) (фронт) ‘cephe’; *funt* (t) (фунт) ‘libre, gram’; *istep* ~ *step* (t) (истеп) ‘step, bozkır’; *kak* (th) (как) ‘Rusça soru edatı’; *kolodka* (t) (колодка) ‘1. kalıp, ayakkabı kalıbı 2. kütük’; *verst* (t) (верста) ‘Rus uzunluk ölçü birimi’ [11].

1.7. Fransızcadan Geçen Alıntı Kelimeler

divertissement (t) (divertissement) ‘eğlence’; *hektar* (t) (hectare) ‘hektar’; *ideal* (t) (idéal) ‘ideal’; *karo* (t) (carreau) ‘karo, iskambil oyunu’; *kektüs* (t) (cactus) ‘kaktüs’ [12].

1.8. Ukrainceden Geçen Alıntı Kelimeler

okom (t) (оком) ‘göz’; *okrom* (t) (окром) ‘başka, diğer’; *panair* (t) (панайр) ‘panayı’; *proletar* (t) (пролетар) ‘işçi, emekçi’ [13].

1.9. Latineden Geçen Alıntı Kelimeler

dukat (t) (ducalis) ‘gümüş para’; *masa* ~ *mase* (t) (mensa) ‘masa’; *memento* (t) (memento) ‘hatıra, yadigâr’ [14].

1.10. Yunancadan Geçen Alıntı Kelimeler

afilu (t) (ἀφί) ‘görkemli, afili’; *efendi* (t) (αυθέντης) ‘efendi, bey’; *baraski* (th) (παρασκευε) ‘cuma günü’ [15].

1.11. Moğolcadan Geçen Alıntı Kelimeler

kuda (th) (huda) ‘hısım, akraba’; *kudalan-* (th) (huda) ‘evlenmek’; *kudalas-* (h) (huda) ‘evlenmek’; *maran* (t) (maral) ‘dişi geyik’ [16].

1.12. Macarcadan Geçen Alıntı Kelimeler

karika (t) (karika) ‘halka, daire, çember’; *soba* (t) (szoba) ‘soba’ [17].

1.13. Bulgarcadan Geçen Alıntı Kelimeler

macı ~ *macü* ~ *maçı* (t) ~ *maci* (h) (мажа) ‘kedi’ [18].

1.14. Belarusçadan Geçen Alıntı Kelimeler

bulba (t) (бульба) ‘patates’ [19].

Sonuç ve Değerlendirme

20. yüzyılın ikinci çeyreğinde çıkarılan *Karay Awazy, Onarmach, Halic, Sahyszmyz, Luwachlar, Przyjaciel Karaima ve Mysl Karaimska* gibi Karayca süreli yayınların konu edindiği B-1825 numaralı proje ve Arslan (2018) çalışması merkezli hazırlanan bu çalışma ile Karaycadaki alıntı kelimeler konusuyla ilgili daha önce hazırlanmış çalışmalara katkı sunulması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, Karayca süreli yayınlar taranmak suretiyle tespit edilen ve önceki çalışmalarda yer almayan yabancı dillerden alıntılanan kelimeler, köken sınıflandırmasına tâbi tutulmuştur. Bu sınıflandırma neticesinde tespit edilen alıntı kelimeler sıklık derecesine göre sırasıyla; Slavca, Lehçe, Arapça, İbranice, Farsça, Rusça, Fransızca, Ukraine, Latince, Yunanca, Moğolca, Macarca, Bulgarca ve Belarusça kökenli kelimeler olmak üzere ele alınmıştır.

Alıntı kelimeler arasında Slavca kökenli kelimelerin daha sık görülmesinden hareketle Karayların yakın temas kurdukları toplulukların daha çok Slav toplulukları olmasından kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki Rusça, Lehçe, Ukraine, Bulgarca, Belarusça gibi dillerin oluşturduğu Slav dilleri ailesinin bu temaslara bağlı olarak Karaycanın söz varlığında önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Çalışmada, “Slavcadan Geçen Kelimeler” başlığı altında yer alan madde başı kelimeler, Slav dilleri arasında en az iki dilde görülebilen kelimeler olması sebebiyle bu başlık altında değerlendirilmiştir. Bu Slavca kelimelerin hangi Slav dili üzerinden Karaycaya alıntılandığını kesin olarak söylemek söz konusu değildir.

Slavcadan alıntılanan kelimelerin yanı sıra yine Slav grubu dillerinden olan Lehçe başta olmak üzere Rusça, Ukraine, Bulgarca ve Belarusça dillerden de Karayca, doğrudan kelime alıntılanması yoluna başvurmıştır.

Tatarlar ve Oğuzlar aracılığıyla da Arapça ve Farsça kökenli kelimeler, Karaycanın söz varlığında yer alırken; tarihî Türk yazı dillerinde ve diğer çağdaş Türk lehçelerinde tespit edilebilen Moğolca kökenli kelimelerden bazıları da Karaycanın söz varlığında görülmektedir.

Batı dillerinden Fransızca, Latince ve Yunanca kökenli kelimeler de tespit edilerek sınıflandırılmıştır. Ayrıca Hunlar başta olmak üzere Kuman-Kıpçaklar ve Osmanlılar gibi Türk topluluklarıyla tesis edilen ilişkiler neticesinde Macarca kökenli kelimeler, Türkçenin söz varlığında yer almakta; Karaycada ise sınırlı sayıda örnekleri görülmektedir.

Karaycanın söz varlığında yer alan alıntı kelimeler ve dahi yabancı diller bu çalışmada yer verildiği kısmıyla sınırlı değildir, bu çalışma alana ve konuyla ilgili hazırlanmış çalışmalara katkı sağlamaya yöneliktir.

Kısaltmalar

h	: Haliç Ağzı
t	: Trakay Ağzı
th	: Trakay ve Haliç Ağızları

Kaynaklar

1. Öztürk, A. “Karaycadaki Alıntı Kelimeler”, *Gazi Türkiyat*, 16: 2015. s. 143–164.
2. Arslan, I. *Karayca Süreli Yayınlar (Çeviri Metin - Dizin - Kelime ve Ek Analizi)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2018.
3. Baskakov, N. A., Zajackowski, A., Şapşal, S. M. *Karaimsko-Russko-Polskij Slowar*, Moskva. 1974.
4. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları. 2011
5. Derksen, R. *Etymological Dictionary of The Slavic Inherited Lexicon*. Leiden: Brill. 2008.
6. Németh, M. “New Perspectives in Karaim Etymology? The Origin of Lutsk Karaim kémeç ‘1. Soldier; 2. Russian (Person)’”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, 18: 2013. s. 91-103.
7. Süer, A. *Lehçe-Türkçe Sözlük*. Ankara: Başkent Yayınları. 1993.
8. Özdemir, H., Cebeci, S. *Arapça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları. 1996.
9. Benyakar, İ., Yuda S. *Türkçe - İbranice İbranice - Türkçe Sözlük*, Tel Aviv: İsrail’deki Türkiyeliler Birliği. 2011.
10. Kanar, M. *Farsça Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları. 2014.
11. Evdokimovna, T. *Rusça Temel Sözlük Rusça-Türkçe / Türkçe-Rusça*. İstanbul: Multilingual Yayınları. 2004.
12. Ağakay, M. A. *Fransızca-Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 1962.
13. Baukova, E., Dermenci, Ö. *Ukraynaca-Türkçe, Türkçe-Ukraynaca Sözlük*. İstanbul: Multilingual Yayınları. 2007.
14. Alova, E., Kabağağaç, S. *Lâtinçe-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1994.
15. Aksoy, A. *Yunanca-Türkçe / Türkçe-Yunanca Sözlük*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım. 2003.
16. Lessing, F. D. *Moğolca-Türkçe Sözlük*, (çev.) Günay Karağağaç, C.1-2, Ankara: TDK Yayınları. 2003.
17. Gün, B., Yılmaz, G., Zsuzsa, K., Edit, T. *Magyar-Török Szótár*, Budapeşte: Nemzeti Tankönyvkiadó. 2002.
18. Zafer, Z. *Türkçe – Bulgarca Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 2018.
19. Куліковіч, У.І., Булчко, А.Н., Полещук, Н.В. *Белорусско-русский, русско-белорусский словарь*. Минск : Попурри. 2005.

Аңдатпа

Түрік тілі жүйеге негізделген сөз тудыру тәсілдері арқылы ғасырлар бойы жүз мыңдаған түркізмді өмірге әкелді. Түрік тілінің бай сөз қорының қалыптасуында түркізмдер мен қоса діни, әлеуметтік-мәдени, әдеби секілді түрлі салаға қатысты қарым-қатынас жасасқан шетел тілдерінен енген кірме сөздердің де маңызды орын алатынын айта кету керек. Түрік тілінің солтүстік-батыс бұтағына кіретін қарайым тілі де әртүрлі қарым-қатынастардың нәтижесінде ибрани, славян, араб, парсы т.б. тілдерден сөздер алу арқылы сөздік қорын байытқан.

XX ғасырдың екінші жартысында шыға бастаған *Қарай ауазы*, *Онармач*, *Халиж*, *Сахысымыз*, *Лууачлар*, *Прзыжасиел караимска және Мысл караимска* секілді қарайым тіліндегі тұрақты шығып тұратын журналдар, әрі ол кезеңде қарайым жазба әдеби тілін дамытып отырды, әрі қарайым тілінің Тракай және Халич диалектілерінің сөздік қорына байланысты маңызды мәліметтер береді.

Бұл мақаламызда XX ғасырдың екінші жартысында Мардкоуижз және Тынфович секілді белсенділердің әрекеттерінің арқасында пайда болған қарайым тіліндегі газет-журналдар жиналып, осындай баспа материалдардан алынған кірме сөздер шығу тәркініне қарай топтастырылып, осы сала бойынша жүргізілген зерттеу жұмыстарына үлес қосу үшін дайындалды.

Кілт сөздер: Қыпшақ, қарайым тілі, сөздік қор, кірме сөздер, жарияланымдар.

(А. Өзтүрк, Х. Ыылдыз, Ы. Арслан. Қарайым тіліне енген кірме сөздердің зерттелуі)

Аннотация

На протяжении всей истории тюркский язык включал в свой словарный запас сотни тысяч тюркских слов, используя метод словообразования в своей систематике. Это действительно так, что в формировании богатого словарного запаса тюркского языка, помимо тюркских слов, важное место также занимают слова, заимствованные из иностранных языков, с которыми он взаимодействует в различных областях, таких как религиозная, социокультурная и литературная. Караимский язык, который относится к диалектам Северо-Западной группы тюркского языка, также добавил слова в свой словарный запас, заимствовав из таких языков, как иврит, славянский, арабский и персидский, в результате некоторых отношений.

Караимские периодические издания, такие как *Karay Awazy*, *Onarmach*, *Halic*, *Sahyszymyz*, *Luwachlar*, *Przyjacieł Karaima ve Mysl Karaimska*, опубликованные во второй четверти 20-го века, не только сохранили караимскую письменность того периода, но и представили важную информацию о лексике тракайского и галичского диалектов караимского языка.

В этом исследовании отсканированы периодические издания на караимском языке, которые были созданы благодаря особым усилиям таких пионеров, как Мардкович и Тынфович, во второй четверти 20-го века, и заимствования, выявленные в этих публикациях, будут классифицированы в соответствии с их происхождением и внесут вклад в исследования, подготовленные в данной области.

Ключевые слова: Кыпшаки, караимский язык, словарный запас, заимствованные слова, периодические издания.

(А. Озтюрк, Х. Ыылдыз, Ы. Арслан. Вклад в исследования заимствованных слов караимского языка)